

Laborator 01: Reprezentarea numerelor, operații pe biți și lucru cu memoria

Pentru reprezentarea informațiilor (instrucțiuni și date), calculatoarele folosesc sistemul binar (baza 2). În cazul scrierii programelor în limbaj de asamblare este preferat sistemul hexazecimal (baza 16), pentru că scutește programatorul de scrierea șirurilor lungi de 1 și 0, iar conversia din/în binar se poate face mult mai ușor decât în cazul sistemului zecimal (baza 10).

Sistemele binar și hexazecimal

Înainte de a începe lucrul cu limbajul de asamblare, este necesar să ne familiarizăm cu sistemele binar și hexazecimal și cu modalitățile de conversie între ele.

Pentru reprezentarea numerelor în binar vom folosi prefixul 0b, iar pentru cele în hexazecimal vom folosi 0x.

Sistemul binar

În **sistemul binar** (baza 2), valorile sunt reprezentate ca un șir de 0 și 1. Fiecare cifră din șir reprezintă un bit, iar un grup de 8 biți formează un octet (byte). Un grup de 4 biți poartă denumirea de **nibble**, sau **half-byte**.

Operații cu valori reprezentate în binar

Operații aritmetice

Ghid pentru operații aritmetice. [https://www.tutorialspoint.com/computer_logical_organization/binary_arithmetic.htm]

Operații logice

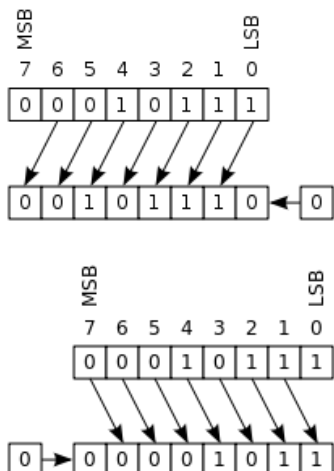
Operatori pe valori binare

1. **Inversare (NOT)**: se inversează fiecare bit. Exemplu: $\text{INV}(0b10011010) = 0b01100101$
2. **Și logic (AND)**: se efectuează operația 'și' între biții de pe aceleași poziții din operanzi. Exemplu: $0b1001 \text{ AND } 0b0111 = 0b0001$
3. **Sau logic (OR)**: se efectuează operația 'sau' între biții de pe aceleași poziții din operanzi. Exemplu: $0b1001 \text{ OR } 0b0111 = 0b1111$
4. **Sau exclusiv (XOR)**: dacă biții de pe aceleași poziții din operanzi au valori egale, bitul rezultat are valoarea 0, altfel are valoarea 1. Exemplu: $0b1001 \text{ XOR } 0b0111 = 0b1110$

Deplasări (Shifts)

Deplasări logice

Deplasările logice dreapta/stânga presupun mutarea cu o poziție a fiecărui bit. Cum rezultatul trebuie să fie pe același număr de biți ca valoarea inițială, primul bit este pierdut, iar spațiul gol este completat cu bitul 0.

Pentru explicații legate de operațiile pe biți în C urmăriți ghidul de la adresa Operații pe biți în C [<https://www.geeksforgeeks.org/bitwise-operators-in-c-cpp/>].

Sistemul hexazecimal

În **sistemul hexazecimal** (baza 16), valorile sunt reprezentate sub forma unui șir de caractere din intervalul '0'-'9' sau 'a'-'f'. Un octet este format din două astfel de caractere, deci fiecare caracter corespunde unui grup de 4 biți (un nibble).

Conversia din zecimal în binar/hexazecimal

- Se împarte succesiv numărul la numărul bazei (2 sau 16) și se rețin resturile
- Când câtul împărțirii devine 0, se scriu resturile în ordine inversă.
- În cazul bazei 16, atunci când restul este mai mare decât 9 se folosesc literele a-f (10=a, 15=f)

Exemplu: conversia numărului 0xD9B1 în zecimal

$$0xD9B1 = 1 * 16^0 + 11 * 16^1 + 9 * 16^2 + 13 * 16^3 = 55729$$

Conversia între binar și hexazecimal

După cum am precizat anterior, o cifră din cadrul unui număr în hexazecimal corespunde unui grup de 4 biți (un nibble). Astfel, pentru a converti un număr din hexazecimal în binar este suficient să transformăm fiecare cifră în grupul de 4 biți echivalent.

Exemplu: Conversia numărului 0xD9B1 în binar

- 0x1 = 0b0001
- 0xB = 0b1011
- 0x9 = 0b1001
- 0xD = 0b1101

Astfel, numărul obținut în binar este **0b1101100110110001**.

Operația inversă, conversia din binar în hexazecimal se poate face convertind fiecare grup de 4 biți în cifra corespunzătoare în hexazecimal.

La ce utilizăm reprezentarea în baza 16?

Sistemul hexazecimal este utilizat pentru a reprezenta adresele la care se află datele în memorie și pentru a vizualiza aceste date într-un mod mai ușor de interpretat decât o secvență compusă doar din 0 și 1. Imaginea de mai jos oferă un exemplu în acest sens:

Offset(h)	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	0A	0B	0C	0D	0E	0F	10	11	12	13	14	15	16	17	Decoded text
0009F870	B8	7D	40	00	AC	7D	40	00	CC	79	40	00	E8	79	40	00	70	7A	40	00	C0	6C	40	00	..}@.~}@.İy@.èy@.pz@.Àl@.
0009F880	C0	6C	40	00	C0	6C	40	00	00	00	03	00	D7	04	4A	00	CA	00	00	00	E2	04	4A	00	Àl@.Àl@.....x.J.È...à.J.
0009F890	CA	00	01	00	ED	04	4A	00	CA	00	02	00	03	00	28	54	41	72	72	61	79	4D	61	6E	È...İ.J.È.....(TArrayMan
0009F8A0	61	67	65	72	3C	53	79	73	74	65	6D	2E	43	6C	61	73	73	65	73	2E	54	50	72	6F	ager<System.Classes.TPro
0009F8B0	70	46	69	78	75	70	3E	0B	00	30	FC	74	00	00	4D	6F	76	65	0B	00	30	FC	74	00	pFixup>..0üt..Move..0üt.
0009F8C0	04	40	6F	76	65	0F	00	30	FC	74	00	08	46	69	6E	61	6C	69	7A	65	00	05	4A	00	..Move..0üt..Finalize..J.
0009F8D0	07	28	54	41	72	72	61	79	4D	61	6E	61	67	65	72	3C	53	79	73	74	65	6D	2E	43	.(TArrayManager<System.C
0009F8E0	6C	61	73	73	65	73	2E	54	50	72	6F	70	46	69	78	75	70	3E	84	04	4A	00	DC	1E	lasses.TPropFixup>,,J.Ü.
0009F8F0	40	00	00	00	18	53	79	73	74	65	6D	2E	47	65	6E	65	72	69	63	73	2E	43	6F	6C	@....System.Generics.Col
0009F900	6C	65	63	74	69	6F	6E	73	00	00	00	00	02	00	00	00	5C	05	4A	00	0F	26	49	45	lections.....\J..&IE
0009F910	6E	75	6D	65	72	61	62	6C	65	3C	53	79	73	74	65	6D	2E	43	6C	61	73	73	65	73	numerable<System.Classes
0009F920	2E	54	50	72	6F	70	46	69	78	75	70	3E	38	1F	40	00	00	00	00	00	00	00	00	00	..TPropFixup>8.@.....
0009F930	00	00	00	00	00	00	00	00	00	06	53	79	73	74	65	6D	01	00	FF	FF	02	00	00	00System..ÿÿ....
0009F940	AC	05	4A	00	0F	28	54	4C	69	73	74	3C	53	79	73	74	65	6D	2E	43	6C	61	73	73	~.J..+TList<System.Class
0009F950	65	73	2E	54	50	72	6F	70	46	69	78	75	70	3E	2E	54	45	6D	70	74	79	46	75	6E	es.TPropFixup>.TEmptyFun
0009F960	63	04	1F	40	00	40	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	c..@.@.....S
0009F970	79	73	74	65	6D	2E	47	65	6E	65	72	69	63	73	2E	43	6F	6C	6C	65	63	74	69	6F	ystem.Generics.Collectio
0009F980	6E	73	01	00	FF	FF	02	00	68	06	4A	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	00	ns..ÿÿ..h.J.....
0009F990	40	07	4A	00	70	06	4A	00	9B	06	4A	00	00	00	00	00	81	06	4A	00	10	00	00	00	@.J.p.J..J.....+J....
0009FA00	10	00	4A	00	3C	7B	40	00	44	7B	40	00	98	7D	40	00	90	7D	40	00	B0	7D	40	00	..J.<{@.D{@.~}@..}@.°@.
0009FA10	B4	7D	40	00	B8	7D	40	00	AC	7D	40	00	CC	79	40	00	E8	79	40	00	70	7A	40	00	'}@..}@.~}@.İy@.èy@.pz@.
0009FA20	E8	4C	4B	00	F0	4C	4B	00	00	00	00	00	00	00	02	00	3C	13	4A	00	04	00	00	00	èLK.òLK.....<J....
0009FA30	00	05	46	4C	69	73	74	02	00	00	9C	10	40	00	08	00	00	00	06	46	49	6E	64	65	..FList...e.@.....Finde
0009FA40	78	02	00	00	00	02	00	DE	06	4A	00	44	00	F4	FF	13	07	4A	00	42	00	F4	FF	02	x.....P.J.D.öÿ..J.B.öÿ.
0009FA50	00	2C	54	4C	69	73	74	3C	53	79	73	74	65	6D	2E	43	6C	61	73	73	65	73	2E	54	..TList<System.Classes.T
0009FA60	50	72	6F	70	46	69	78	75	70	3E	2E	54	45	6E	75	6D	65	72	61	74	6F	72	35	00	PropFixup>.TEnumerator5.
0009FA70	F8	4C	4B	00	06	43	72	65	61	74	65	03	00	00	00	00	00	08	00	02	08	3C	07	4A	øLK..Create.....<.J

Reprezentarea tipurilor de date

În memoria unui calculator o valoare este memorată pe un număr fix de biți. În funcție de arhitectură fiecare procesor poate accesa un număr maxim de biți în cadrul unei operații, acest număr de biți reprezintă dimensiunea cuvântului (**word size**).

Dimensiunile tipurilor de date uzuale folosite în C sunt dependente atât de procesor, cât și de platforma cu ajutorul căreia a fost compilat programul (sistem de operare, compilator). În tabelul de mai jos sunt prezentate dimensiunile tipurilor de date pe un procesor cu dimensiunea cuvântului arhitecturii de 32 de biți, în cazul în care programul este compilat folosind gcc, sub Linux.

În partea stângă avem adresele din memorie unde se află date. La adresa **0x0009FA08** primii 4 octeți începând cu offset-ul **0x02** sunt **0x01, 0x00, 0xFF, 0xFF**. Aceștia pot reprezenta un întreg pe 4 octeți, 4 caractere, 2 întregi pe 2 octeți. Folosind baza 16 putem să interpretăm datele reușind astfel să intuim ce ar putea să reprezinte acestea.

Tip de date	Număr biți	Număr octeți
char	8	1
short	16	2
int	32	4
long	32	4
long long	64	8
pointer	32	4

Ordinea de reprezentare a numerelor mai mari de un octet (Little-Endian vs Big-Endian)

Pentru reprezentarea valorilor mai mari de un octet există două metode posibile, ambele folosite în practică:

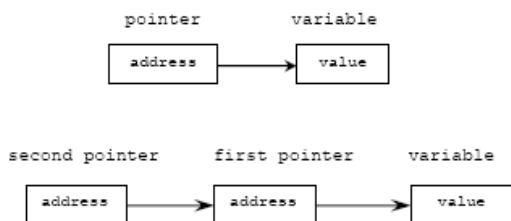
- Little-Endian: cel mai puțin semnificativ octet este memorat primul(octeții sunt memorați în ordine inversă). Acest model este folosit de familia de procesoare Intel x86.
- Big-Endian: cel mai semnificativ octet este memorat primul.

Exemplu: Dorim să stocăm valoarea 0x4a912480 în memorie pe 32 de biți (4 octeți), începând cu adresa 0x100, folosind cele două metode:

Metoda	Adresa 0x100	Adresa 0x101	Adresa 0x102	Adresa 0x103
Little-Endian	0x80	0x24	0x91	0x4a
Big-Endian	0x4a	0x91	0x24	0x80

Pointeri în C

În limbajul C un pointer este o variabilă a cărei valoare este adresa unei alte variabile. Ne putem gândi la un pointer ca un intermediar, și anume o variabilă care indică către o locație finală sau către un alt intermediar după cum se poate vedea în imaginea și codul de mai jos.


```
#include <stdio.h>

int main()
{
    int v;
    int *p; /* pointer la un întreg pe 32 biți */
    int **pp; /* pointer la un pointer care conține adresa unui întreg pe 32 biți */

    /* Pentru a accesa adresa unei variabile în C se folosește operatorul &(referențiere) */
    p = &v; /* p conține adresa valorii v */
    pp = &p; /* pp conține adresa adresei valorii v */

    v = 69;
    /* Pentru a accesa valoarea de la adresa memorată de un pointer se folosește operatorul *(dereferențiere) */
    printf("v(%d) - *p(%d) - **pp(%d)\n", v, *p, **pp); /* se va afișa v(69) - *p(69) - **pp(69) */

    return 0;
}
```

Avantaje pointeri

- pointerii sunt folosiți la crearea de structuri de date complexe precum liste înlănțuite, arbori, grafuri, tabele de dispersie, etc.
- pointerii se folosesc pentru a transfera informații între funcții diferite sau apeluri recursive fără a folosi variabile globale
- folosind pointeri putem să (re)alocăm memorie dinamic
- putem să avem ca parametri pentru funcții alte funcții, șiruri de caractere, structuri de date complexe

Dezavantaje pointeri

- un pointer care nu este inițializat, dar este folosit într-un program duce la **segmentation fault** prin accesarea unei zone de memorie restricționate
- eliberarea memoriei alocate dinamic se face manual de către programator
- pentru a accesa o valoare este nevoie de dereferențiere, operație care este mai lentă decât accesarea directă a valorii

În C se poate defini un pointer către oricare dintre tipurile de date care există în limbaj cât și pentru **void**. Un void pointer diferă de un pointer către un tip de date explicit prin faptul că un void pointer **NU** poate fi folosit în operații cu pointeri, void neavând o dimensiune clară. Un exemplu de bază unde se folosesc pointerii și operațiile cu pointeri este alocarea și parcurgerea unui tablou de valori:

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>

#define ARR_LENGTH 5

int main()
{
    int *arr, i;

    arr = (int *)malloc(sizeof(int) * ARR_LENGTH);
    // arr = (int *)calloc(ARR_LENGTH, sizeof(int));

    for (i = 0; i < ARR_LENGTH; ++i) {
        /*
         * arr + i iterează prin adresele fiecărui element din tablou însă adresa arr + i nu crește cu i ci cu i * sizeof(int), arr fiind un pointer la int
         * în C nu se vede și nu este necesară această operație dar mai târziu în limbajul de asamblare va fi necesar
         */
        printf("arr[%d] = %d: ", i, *(arr + i));
    }

    free(arr);
    return 0;
}
```

Pointerii oferă o flexibilitate mare în ce privește accesul la memorie. Mai jos este un exemplu în acest sens care verifică dacă un sistem este little sau big endian, folosind cast între diverse tipuri de pointeri.

```
#include <stdio.h>

int main()
{
    int v = 0x00000001;
    unsigned char *first_byte = (unsigned char *)&v;

    if (*first_byte == 0x01)
        printf("little-endian\n");
    else
        printf("big-endian\n");

    return 0;
}
```

Exerciții

În cadrul laboratoarelor vom folosi repository-ul de git al materiei IOCLA - (<https://github.com/systems-cs-pub-ro/iocla> [<https://github.com/systems-cs-pub-ro/iocla>]). Repository-ul este clonat pe desktop-ul mașinii virtuale [https://ocw.cs.pub.ro/courses/iocla/utile#masina_virtuala_de_linux]. Pentru a-l actualiza, folosiți comanda `git pull origin master` din interiorul directorului în care se află repository-ul (`~/Desktop/iocla`). Recomandarea este să îl actualizați cât mai frecvent, înainte să începeți lucrul, pentru a vă asigura că aveți versiunea cea mai recentă. Dacă doriți să descărcați repository-ul în altă locație, folosiți comanda `git clone https://github.com/systems-cs-pub-ro/iocla ${target}`. Pentru mai multe informații despre folosirea utilitarului `git`, urmați ghidul de la Git Immersion [<https://gitimmersion.com>].

1. Conversii

Efectuați următoarele conversii între sisteme de numerație:

a. Din decimal în binar și hexazecimal:

- 121
- 18446

b. Converteți în zecimal:

- 0b1100010111010010
- 0xBB29

c. Din hexazecimal în binar:

- 0x5E
- 0x4A01

d. Din binar în hexazecimal:

- 0b01111101
- 0b1000110000011111

În rezolvarea exercițiilor următoare NU aveți voie să modificați semnătura funcțiilor pe care trebuie să le implementați. Veți porni de la un fișier inițial și puteți adăuga oricâte funcții și fișiere auxiliare considerați, dar aveți în vedere că dacă adăugați fișiere noi va trebui să modificați Makefile-ul, să creați un nou Makefile sau să compilați manual. Recomandarea este să utilizați fișierul pus deja la dispoziția voastră fără a adăuga altele noi. Pentru compilare și execuție puteți folosi: `make build make run make clean`(opțional, pentru a șterge fișierele obiect și executabilul)

2. Lungime și egalitate cu operații pe biți

Veți rezolva exercițiul plecând de la fișierul **len_xor.c** aflat în directorul **2-len_xor**.

Pentru un șir de caractere dat, să se afișeze:

- lungimea șirului de caractere
- adresa fiecărui caracter de pe poziția i care este egal cu caracterul de poziția $i + 2^i$ (dacă $i + 2^i$ depășește dimensiunea șirului de caractere se va folosi operația modulo)

Folosiți cât de mult posibil operații cu pointeri și operații pe biți!

Nu folosiți în rezolvare funcții precum `strlen`, `sizeof`, `pow`, și nu verificați egalitatea folosind `==`. De asemenea, nu accesați elementele șirului sub forma `s[i]`.

Pentru șirul de caractere "aac":

length = 3 Address of a: 0x564c364482a0 Address of a: 0x564c364482a1

Pentru șirul de caractere "ababababacccbacbacbacbacbab":

length = 28 Address of b: 0x563f0da6f2a1 Address of a: 0x563f0da6f2a2 Address of c: 0x563f0da6f2a9 Address of a: 0x563f0da6f2b0 Address of b: 0x563f0da6f2b2 Address of b: 0x563f0da6f2b5 Address of c: 0x563f0da6f2b7 Address of a: 0x563f0da6f2b9

Adresele de mai sus sunt orientative!

3. Oglindirea unui șir de caractere

Veți rezolva exercițiul plecând de la fișierul **mirror.c** aflat în directorul **3-mirror**.

Folosind operații cu pointeri implementați un program în C care inversează un șir de caractere. Funcția `mirror` trebuie să realizeze rotirea datelor din șirul de caractere **in-place** (la ieșirea din funcție, șirul dat ca intrare va conține șirul inversat).

Nu accesați elementele șirului sub forma `s[i]`.

`mirror("AnaAreMere") = "ereMerAanA"`

`mirror("asdfghjl") = "ljhgfdsa"`

`mirror("qwerty") = "ytrewq"`

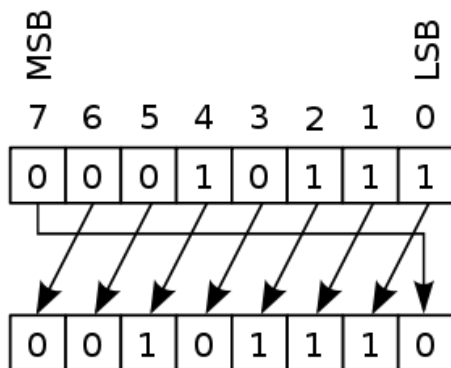
4. Rotații

Veți rezolva exercițiul plecând de la fișierul `rotations.c` aflat în directorul `4-rotations`.

Implementați în C rotație stânga și rotație dreapta pentru numere întregi pe 32 de biți.

Operația de rotire (numită și deplasare circulară) este similară cu cea de deplasare, singura diferență fiind aceea că spațiul gol generat de deplasare este înlocuit cu bitul eliminat.

Exemplu rotație **stânga** cu **un** bit:

`rotate_left(0x80000000, 1) = 1` `rotate_right(0x00000001, 16) = 65536`

5. Par binar și impar hexa

Veți rezolva exercițiul plecând de la fișierul `odd_even.c` aflat în directorul `5-odd_even`.

Să se parcurgă un vector de întregi pe 32 de biți folosind operații cu pointeri și să se afișeze în binar numerele pare și în hexazecimal numerele impare.

În rezolvare folosiți operații pe biți oriunde este posibil!

Pentru vectorul: 214, 71, 84, 134, 86, programul va afișa:

```
0b11010110
0x00000047
0b01010100
0b10000110
0b01010110
```

Soluții

Soluțiile pentru exerciții sunt disponibile aici [<https://elf.cs.pub.ro/asm/res/laboratoare/lab-01-sol.zip>].